

Ez du balio euskara ikastea, ezta pastoral baten idazteko ere

«Bide guztiek norabait eramaten dute». Hitz horiek Josy Arrozagarairenak dira (*Berria*, 2015-03-21). Aurten eman duten *Pierra Lhande* pastoralaren elkarteko presidentea da Arrozagarai. Argumentu hori erabili du pasterala frantsesez pentsatu izana justifikatzeko.

Pasterala euskaraz eman zuten uda honetan zalgiztar eta iruritarrek, baina frantsesezko bertsioaren itzulpena izan zen taula gaineko hura. Itzulpen ofiziala. Lehen aldiz, frantses bertsioa idatzi duena izan da pastoralaren autore gisa aurkeztua, Annick Renaud-Coulon.

Bide guziek norabait eramaten dutelako gogoeta doi bat urrunago eramanez, alta, bide horrek nora eramán duen izan daiteke galdera, Zabalik elkarteak bere webgunean (zabalik-amikuze.com/pasterala-frantsesez-haustura-ala-jarraipen) pausatzen dituen galderen haritik: «Bihurgune, bidetik jalgitze ala eboluzio logikoa? Haustura ala jarraipen? Eta gehiago pentsatuta, arazo ala aterabide?».

Lehen galderari erantzunez, eboluzio logiko bezala ikus daiteke urrats berri hori. Pastoraletan frantsesa sartu, sartua da aspaldian. Baitira euskara ez dakitenak arizaleen artean. Errealitate soziolinguistikoaren adibide bat, besterik gabe. Aski da aurtengo pastoralaren webgunea begiratzea, amildegiaz jabetzeko (www.pierralhande-pasterala.com). Webguneko bideoak begiratzean ikusten da nola ari diren. Euskaraz dena frantsesera itzultzen dute errepiketan. Baina frantsesez dena frantsesez da. Dantzak, adibidez, frantsesez lantzen dituzte, bi koreografoek ez dakite euskaraz iduriz. Zabalik

elkartearen beste galderari, berriz, «arazo bat ala aterabide bat?» galderari, aterabide bat dela bat baino gehiagorentzat aitortu behar, segur aski.

Arrozagaraik berak azpimarraturik pozik da, oroz gainetik urtean zehar herritarren artean sortu elkartasunaz, eta pastorelean oro har sentitu den plazerraz. Errepiketara joateko gogoaz. Euskara apaingarri soil bilakarazia dute batzuek. Lanerako tresna euskara ez izatea, hori galtze handia izatea, horren kontzientzia ez da batere barnatua, iduriz.

Annick Renaud-Coulon pastoralaren autorearen diskurtsoa bera ere biziki adierazgarria da. Hasteko, azpimarragarria da zein 'garrantzitsua' izan zaion hura izatea ofizialki pastoralaren autore: «Pastorala idaztea eskatu zidaten. Garrantzi handiko gertakaria da, emakumea naizelako, euskal herritarra ez naizelako eta euskaraz ez naizelako mintzatzen» (*Naiz*, 2015-07-26). Emaztea izatea eta euskalduna ez izatea maila berean ezartzen ditu. Iduriz eta biak aitzinamenduak izan.

Adierazgarria da ere nola egin duen. Frantsesezko bertsioa, hasteko, frantses klasikoak bezala, alexandrinoz idatzi nahi izan du. Ondotik, itzulpenak berriz eginarazi ditu ere, bere pentsaera arras errespetatua izan arte. Euskara konprenitu gabe, baina itzulpenekin eta arituz, eta gainera, hori, frantsesezko pentsamolde hori ez du traditurik ikusi nahi izan.

Baina hara. Hark berak dio galdegin diotela idaztea. Horra bere harrotasuna.

Bi argumentu horren alde. Bata, Pierra Lhanderen haurtzaroko etxea erosi izana, eta ikerketa lan handiak egin izana Pierra Lhandez. Bere burua Annick Apphatia deitarazi du autoreak, Lhanderen haurtzaroko etxe horren izena bere eginenez. Artetik errateko, bere santza izan da, nonbait, Lhandek anitz idatzi izana frantsesez. Horrela aurkeztua izan da aferra. Baina euskaraz, euskaraz idatzi du Lhandek. Itzulpenekin aritu dela kasu horietan adierazi du Renaud-Coulonek. Hor ez zuen traizioaren beldurrik, iduriz. Osatu hiztegia ere, egia, euskaratik frantsesera du osatua Lhandek. Baina horretan mugatuz geroz, zein Pierra Lhande agertzen zaio, zein

mundu? «Egia da hizkuntza batek egituratzen duela pentsamendua», hori ere badakiela erran izan du Renaud-Coulonek (*Berria*, 2015-03-21).

Bigarren argumentua: «20 bat pastoral ikusiak ditut bizian. Maite ditut pastoralak. Pastoralaren generoaz betea dut gogo. Gorriz eta urdinaz pentsatzen aritu naiz» (*Berria*). Bere hitzetan, halako segurtamen bat entzun zitekeen elkarrizketa garaian. Ikasia duen emaztea da, Parisen lanean ari da, anitz bidaiatua du. Eta, beraz, badaki. 20 pastoral ikustea aski da pastoral baten idazteko.

Hainbeste badaki non ez duen ez eta euskara ikasteko beharrik ere sentitzen: «Hasi nintzen doi bat 1983an, baina hain da konplikatur... Egia da gogo eman lezakeela, entzuten direlarik euskaraz mintzatzen... Egia da, orobat, eginahalak egin behar direla hizkuntza hau ez dadin gal». Zinismorik ez du eskas andere horrek.

Horra bere mezua: ez du balio euskara ikastea. Ez eta pastoral baten idazteko ere, beraz, pentsa. Baina, mingarriena, hori, hori dena onartu zaiola. Haren bila joan direla.

Hasiera batean oraindik berde zela gaia atera genuen artikulua *Berria*-n. Ondotik, zenbait zuberotarrekin mintzatuz, oraindik pastorala ez zela iragana, traba bat sentitu zitekeen, baina ez hainbesterakoa. Edo, agian, ni bezalako kazetariei adierazi nahi ez zena.

Iritsi da pastoralaren eguna. Eman da. Eta etorri dira bihar munak. Urrats hori ez dela hain errazki pasatu erakusten dutenak. Etorri da Jean Louis Davanten iritzi artikulua ere (*Berria*, 2015-08-18). Izan baitzen Pierra Lhanderen euskarazko pastoral bat. Davantek idatzia. Baina gustukoa ez zutelakoan ukan batzuek («Apeztiarregia da, ezin dut hori antzeztarazi nire antzezleei!»), jo zuten Renaud-Coulonen-gana, hark jakinen zuelakoan hobeki egiten.

Funtsezko galderak pausatu ditu artetik, ordea, Davantek: «euskal kulturak erdaraz bizi behar ote duen, euskal literaturak itzulpenera mugatu, pastoralak frantsesez sortu eta gero erdara horren pleguetara euskaraz makurtu?», eta botatzen

du hori dena borobiltzen duen hitza ere, ‘kolonizatze’ hitza, ez dena hainbestetan entzuten, baina agian berriz ere gogoratu behar dena:

Aditu batzuen arabera, zuberotarrek pastorala asmatu zuten erresistentzia moduan, beren hizkuntza eta kultura zaindu nahiz. Orain traditu behar ote ditugu, kolonizatze berri bati bidea irekiz?

«‘Kasu! Zaintzen zaituztegu!’»

Nahiz taula gaineko kontuez idaztea galdegin didaten, itzulpen kontu horrek, elebitasunaren tranpa horiek, liburugin-tzan azken aldian azkarki hedatu den fenomeno batekin lotzea egokia iruditzen zait. Liburu elebidunak gero eta presenteago dira apaletan. Liburu berean bi hizkuntzak. Frantsesa eta euskara. Batzuetan alde batean euskaraz, eta liburua itzuli eta bestaldean frantsesez. Besteetan orri berean biak. Gerta daiteke ere lerro batetik bestera aldatzea hizkuntza. Orduan, grafia zenbait asmatzen dira. Bi hizkuntzak ezberdintzeko. Kolorea, neurria edo estiloa. Baina gehienetan, halere, frantsesez irakurtzen hasten da begia, nahigabe ere. Euskara apaingarri hor ere.

Paxkal Indo ZTK argitaletxeko arduradunak egin aitortzak borobiltzen du lehia, Sarako biltzarraren kariatara: «Euskaraz alfabetatuak izan ez garenak euskarazko hostoak laster batean itzuli eta frantsesezkoetan gelditzen gara» (*Berrria*, 2015-04-07). Karta jokoko kartak faltsutuak dira jatorritik, eta beti berdinak irabazten.

Bizkitartean, Astobelarreko editorea den Laurent Caudine-k ere gogoeta interesgarria agertu du egun berean:

Euskaraz sortua bada, lehenik euskaraz behar du bizi. Eta berantago agian frantsesez. Bestela, badirudi euskarak beti tutore bat behar duela: ‘Kasu! Zaintzen zaituztegu!’

Zaintza hori frankotan sentitu daiteke, hain zuzen, baita publiko diren ekimenetan. Ekimena ez bada ofizialki

euskarazkoa bezala aurkeztua izan (antzerki bat edo beste), edozein mementotan, euskaraz hasten denak ez badu abisatzen itzulpena izanen dela, edo euskaraz gehiegi luzatzen bada batzuen usteetara, beti norbait hasiko da publikotik ohar baten egiten. Ez duela deus konprenitzen aski ozenki erranen du, edo «En français!» (frantsesez!) oihukatuko du, edo ezinegon bat sortuko, edo hasiko da solasean aski azkar beste batekin, euskaraz adierazia denaz bost axola duela argi izan dadin. Harritzekoa da nola horrela pentsatzen duten anitz badiren. Edo diren horiek, hasteko, lotsa izpirik gabe, zilegitasun osoa sentitzen duten horrelako jarrera baten izateko publikoki. «Kasu! Zaintzen zaituztegu!», metafora izatetik errealitate bilakatzera.

Gorputzak ere mintzo baitira

Hizkuntzaren auzia behin-behineko bazterrean utzirik, dantza har daiteke aipagai. Izan ere, auzi horietatik kanpo gelditzen dela deritzote batzuek. Alta, hor ere, taula gaineko emaitzez baino, prozesuaz interesatuz geroz, gauzak ez dira hain argi.

Belaunaldi gazteen artean, azken aldiaren estreinatu ikusgarrien artean, halako joera bat agertzen da. Laburbiltzeko, 'euskal dantza' 'dantza garaikideari' nahasi nahi dutela erraten entzuten dira gero eta gehiago. Bereizketa horretaz zehaztasunak eskatuz gero, ideia hau izan daiteke nolabaiteko laburpena:

Euskal dantzan, gehienbat zangoek eta hankek dute lan egiten. Gaineko partea gutxiago erabiltzen da. Aberastasunak ere badira. Baina, halere, zurrunagoa da. Ez da deus egiten lurlean, adibidez.

Zarena Zarelako dantza taldeko Amets Lahetjuzan-en hitzak dira horiek (*Berria*, 2015-04-25).

Halako frustrazio bat sentitzen da noiztenka belaunaldi berriengan. Baina dantza mota bera mugatzailea dela ondorioztat

hartzea baino, Jon Mayak egin erantzunak ñabardurak ekartzten ditu *Berria*-ko zenbaki berean:

Uste dut dantza tradizionalak gaur egun erakusten duen baino aberastasun eta dohain gehiago dituela, bai inprobisazio mailan, bai gizarte mailan, bai erritmo eta urrats aberastasun mailan, zentzu askotan. Eta, agian transmisio horren sinplifikazioagatik eta dantza tradizionalaz egin den erabilpenagatik, hainbat gauza galdu egin dira.

Eta, preseski, transmisio horren sinplifikazio horretan hizkuntzaren auzia sar daiteke. Euskal dantza Ipar Euskal Herrian anitzetan frantsesez transmititzen da –ez beti, baina usu, eta gainera, testuingurutik kanpo–, euskara apaingarri bilakatuz hor ere. Eta halako nahasmen bat sortzen da. Hori uler daiteke, agian, Johañe Etxebesteren hitzetan. Etxebestek *Baküna Show* ikusgarrian parte hartu zuen. Zuberoako dantzak koreografia berriz pentsatuetan eman zituzten. Kritika zenbait egiten zituen ikusgarriari begira Etxebestek:

Uste dut ez dugula gauza anitz irabazi historia horretaz. Mugimendu berriak ezarriz eta. Zertako ezarri mugimendu berriak? Zentzurik eta intentziorik gabe, egiazki, teknika hutsa izan da, amiñi bat.

Intentzioaren kontua honela esplikatzen du Etxebestek:

Ez dantzan aritzea teknika batentzat, baizik eta zerbaiten adierazteko. Plazan dantzan ari zarelarik, aitzindaria bazara, aitzindaria izan behar duzu. Ez zara hor puntuen lerrokatzeko. Dantzan zara ari, dantza eman behar duzu.

Hor sartu daiteke testuinguruaren garrantzia, eta beraz, euskararena. Euskara galdurik, testuingurua galdurik, nola adierazi aitzindari bat zer den? Dantza «kultura baten barnean» irakatsi behar dela argi du Etxebestek berak:

Erakustea euskal balioa dantzan. Beharbada ez dira dantzari ho-beak izanen, baina ezagutuko dute beren kultura, euskara baliatuko dute. Ideia dukezu ikus dezaten dantza arte baten gisan.

Eta halako batean Anne Etxegoien agertu zen Gure Esku Dago ekimenean

Gure Esku Dago-ren Donostiako ekitaldian, 2015eko ekainaren 21ean, halako batean, Anne Etxegoien kantari amikuztarrak *Txoriak txori* kantua zuen. Ai, barka, *Hegoak (Les Ailes)* zuen kantatu, Anne Etxegoienek berak han-hemenka entzuten den berrizendatze hori bere egina duena. 🍷